

InfoMigjorn

Butlletí digital
sobre llengua
catalana

Núm. 1.322

Dimarts, 21 de març del 2017

SUMARI

- 1 Enric Sòria ► De la traducció al País Valencià
- 2 Albert Jané, Premi Especial del Jurat dels Premis Martí Gasull
- 3 Albert Pla Nualart ► Sinonímies indesitjables: 'abocar', 'vessar' i 'bolcar'
- 4 Magí Camps ► Com s'apliquen els canvis ortogràfics en els mitjans de comunicació
- 5 Sico Fons ► Marededéussenyor, com està el món!
- 6 Josep Lacreu ► El nom no fa la cosa
- 7 Maria Cucurull ► Jo en dic llom, però l'àvia en deia llomillo
- 8 Joan-Daniel Bezsonoff ► Tintín al país dels gitanos
- 9 Rudolf Ortega ► Tots els dubtes: pronoms (i 12)

InfoMigjorn és un butlletí setmanal que recull informacions d'actualitat sobre llengua catalana.

ISSN 2462-7003 Elaborat i distribuït per la Xarxa de Mots

Subscripcions: <http://migjorn.cat/alta.php> Adreça de contacte: infomigjorn@migjorn.cat   @InfoMigjorn

1 De la traducció al País Valencià. Un model i uns quants problemes

Enric Sòria

En el curs del temps. Un itinerari a través de vuit-cents anys de literatura catalana (Palma: Moll, 2010), pàg. 471-476. Text escrit originalment l'any 1998.

L'extrema precarietat del món editorial valencià en català durant la major part d'aquest segle ha fet que, fins a ben entrats els anys 70, la quantitat de traduccions publicades que feien ús de les formes valencianes o occidentals de la llengua haja estat molt exigua. Entre aquests escassos precedents cal recordar, almenys, un grapat de poemes traduïts per Teodor Llorente del francès –incloent-hi un fragment de segona mà de Wagner– o, ja en el segle XX, alguns intents sense gaire continuïtat: traduccions d'obres puntuals de Tolstoi (a càrrec de Bernat Morales San Martín), Edgar Allan Poe (Vicent Tomàs i Martí), Jerome K. Jerome (Jacint M. Mustieles), Frederic Mistral (*Les illes d'or*, en versió del poeta Lluís Guarner) o Selma Lagerlöf (Jesús Morante), etc. Carles Salvador, de jove, va publicar una voluntariosa versió dels himnes homèrics i d'altres poemes grecs, i Joaquim Reig, un volum de prosa, *Contes per a infants (de la tradició nòrdica)*, on va posar de manifest, a més del seu bon gust literari, uns coneixements lingüístics molt superiors als habituals entre els escriptors de l'època i el lloc. Dúctil i polít, el de Reig hauria estat segurament un model molt viable de prosa valenciana culta, no solament per a traduccions, i és llàstima que aquest exemple no fóra conegut, i per tant aprofitat, per escriptors valencians posteriors, tot i que, afortunadament, sí que el van tenir en compte els definidors de l'estàndard valencià durant la “represa”, Manuel Sanchis Guarner i Enric Valor. En canvi, uns altres escriptors valencians amb traduccions notables, com Ernest Martínez Ferrando o més tard Joan Fuster, com que les van fer per a editorials del Principat, van haver d'usar formes orientals, per la qual cosa cauen fora del nostre tema d'ara.

Tan esquifit panorama comença a canviar als anys 70, amb el fort creixement de l'activitat editorial que acompanya la Transició, i aquest canvi agafa impuls a partir de 1983, amb la introducció del català a l'escola. Durant aquests anys, el nombre de traduccions no cessa d'augmentar i els gèneres i els temes que abasten es diversifiquen: poesia, pensament, narrativa, teatre, pensament, obres miscel·lànies i tècniques, llibres juvenils, etc. En tot moment es dona per descomptat que, en les editorials valencianes, els traductors –almenys els

locals– han de seguir les formes valencianes del llenguatge comú. Unes formes que estan ben tipificades.

Potser el que acabe de dir requerirà, ara i ací, un aclariment. A partir de les recomanacions de Pompeu Fabra, i seguint els criteris de Francesc de B. Moll, Manuel Sanchis Guarner i Enric Valor, al País Valencià, com a les Illes, a l'hora d'escriure en català s'ha imposat –al meu parer, molt encertadament– el que Valor va definir com a policentrisme convergent, noció que es basa en la convicció profunda que el català és –no solament, però també– la llengua dels valencians, i que extrau les conseqüències lògiques d'aquesta relació d'indiscutible pertinença. És a dir, en català pot haver-hi el correcte i l'incorrecte, però no hi ha tal cosa com centre i perifèries. Totes les expressions vàlides estan igualment centrades. Des d'un punt de vista policèntric, les formes exclusives de la varietat occidental de la llengua, si són genuïnes, són tan acceptables, a tots els efectes, com les seues equivalents orientals. El seu cultiu no solament facilita el reconeixement i l'assumpció com a pròpia de la llengua escrita per part del parlant occidental; és, sobretot, una aportació a la riquesa del conjunt; d'això que algun dia, idealment, serà entés i usat com a conjunt. Això vol dir que els escriptors valencians, i per tant els traductors, tenen el deure d'usar, d'aportar al català escrit, un cabal lèxic, morfològic i sintàctic que, de moment, els és distintiu. Un cabal perfectament apropiat i digne de ser incorporat al patrimoni lingüístic comú.

Cal dir que les particularitats més vistents són les lèxiques. En un sentit estricte, afecten un grapat molt petit (menut o xicotet) de paraules. Aquest grapat s'amplia si hi afegim aquells mots, habitualment usats al País Valencià, que a Catalunya es coneixen, però s'usen poc, o van caient lentament en desuetud (com també passa a l'inrevés). En el petit món dels modismes, els girs i les frases fetes, el valencià té també alguna cosa a aportar. Però la diferència més important és la de les formes verbals, en especial la primera persona del present d'indicatiu, el present i el preterit imperfect del subjuntiu i l'ús opcional, molt viu a la zona central valenciana, del perfect simple.

No dubte, perquè a Catalunya ho he sentit a dir manta vegades, que hi ha qui s'estima més subratllar la unitat de la llengua, per mitjà d'un ús lingüístic uniforme, que no la seua riquesa i varietat, com el policentrisme defensa. És una opinió tan legítima com qualsevol altra, però discutir-la, ara i ací, no seria més que una pèrdua de temps. Els valencians són tan sobiranament posseïdors de la llengua comuna com ho puguen ser els catalans o els illencs, i res del que es puga preferir a Catalunya afectarà gens ni mica les seues decisions. I el que la

pràctica totalitat dels escriptors, editors, traductors i correctors del meu país ha decidit és escriure en un català plenament correcte, però amb les formes valencianes de l'idioma. L'única cosa que els catalans poden i han de fer és acceptar-ho.

Sens dubte, el policentrisme pot provocar, de vegades, curiosos errors de lectura. Per exemple, quan alguns lectors catalans critiquen una traducció de Hopkins o de Proust perquè usa *dialectalismes* (referint-se a les formes peculiars de valencians o mallorquins), cosa que no fa l'original. Des del punt de vista policèntric, però, si el traductor valencià (com en el seu cas l'illenc) ha usat un registre occidental culte, el resultat no serà més dialectal, ni menys, que si un traductor de Catalunya usa el registre equivalent en oriental. A l'inrevés, quan un traductor del Principat recorre a formes verbals o lèxiques de la varietat occidental (o balear) per marcar un nivell de llenguatge més rural o dialectal, pixa, al meu entendre, molt fora de test, i de text, perquè confon registres i models de llengua, a més de barrejar les marques lingüístiques socials amb les territorials.

Parlant de registres, voldria al·ludir al fet que, més o menys per l'època en què a Catalunya els partidaris del català *heavy* i *light* es combatien aferrissadament, a València la nova proliferació de mitjans de comunicació locals i autonòmics que empraven el català va obrir les portes a un altre debat, que contribuí a esclarir nocions com les de registres i nivells de llenguatge i, en conseqüència, enriquí la paleta de recursos conceptuals i de destreses tècniques dels escriptors valencians atents. A hores d'ara, amb un coneixement en general molt major de les possibilitats de la llengua, el model valencià de català literari té un nivell d'estàndard culte prou ben articulat, que, com va passar al Principat abans de la guerra, es manifesta d'una manera més completa i precisa en les traduccions que no en els textos originals en català, on el pintoresquisme i la genialitat autorals mantenen part de les seues posicions. El fet positiu és que, afortunadament, les traduccions panteixants, encartonades, lívides dels primers temps de la represa han passat definitivament avall i han donat pas a una llengua més fluida i llegidora i més apta, també, per seguir l'original per qualsevol anfractuositat per on li plaga d'anar. Que aquest model de llengua no siga correctament llegit –i entés com el que és– a Catalunya, o que ací no siga llegit quasi en absolut, és un problema inquietant, però relativament secundari, fins ara.

La qüestió de la puresa *versus* l'eficàcia social de la llengua, que tant ha fatigat les atribolades penses catalanes, ha anat inclinant-se també cap a la sensa-

tesa. I ací, que el text traduït haja de sotmetre's al tenor i també a les quimeres de l'original per veure de reproduir-les, estalvia polèmiques més aviat sobreres. En aquest moment, potser els problemes més greus de les traduccions al valencià –que s'aguditzen sobretot quan es tracta de traduccions per a mitjans audiovisuals–, són els de trobar un to que reflectesca el de les classes urbanes més baixes i els argots del lumpen, i també el dels cercles juvenils en els relats i els films de tipus realista. És un problema compartit amb Catalunya, que potser al País Valencià s'agreuja per la major castellanització dels ambients ciutadans. La resta de problemes, com els que planteja el llenguatge tècnic o molt especialitzat, són exactament els mateixos amb què s'han d'enfrontar els traductors catalans i reben, ben disciplinadament, les mateixes solucions.

Per acabar, em referiré a un dels problemes més xocants del model valencià: la seua manca de recepció a Catalunya. El fenomen ultrapassa llargament l'àmbit de les traduccions, però ací és on més se l'aprecia. Tinc la sensació que l'escàs interès del públic del Principat pels llibres escrits en qualsevol tipus de català que no siga l'estilització del central avui imperant, es converteix en refús absolut quan el text en qüestió és una traducció. No en comprenc la raó, però és un fet. Tant fa que es tracte d'un llibre juvenil o d'una autèntica primícia intel·lectual (i n'hi ha: de Julien Benda a Isaiah Berlin, passant per Ernst Gombrich), el ressò que hi obté és sempre nul. Cal recordar ací, per fer més enigmàtica aquesta situació, que les diferències entre el model de llenguatge culte que s'ha imposat en les editorials valencianes i el que domina en les barcelonines són, comptat i debatut, ben escasses. Res que pugua dificultar una lectura. Aquesta manca d'interès o aquest refús, doncs, no tenen cap raó de ser, més enllà d'una desconfiança injustificada. Només significa balafiar una aportació gens negligible a l'enriquiment d'una cultura no gaire sobrada de luxes, o simplement de varietat, com la nostra.

2 Albert Jané, Premi Especial del Jurat dels Premis Martí Gasull

*Albert Jané va rebre el febrer passat el [Premi Especial del Jurat dels Premis Martí Gasull i Roig](#). **InfoMigjorn** s'afegeix a l'homenatge que mereix el seu nom i, sobretot, la seva obra, extensa i diversa: gramatical, literària, de divulgació i especialment de promoció de la llengua entre els infants. Amb aquest motiu,*

reproduïm el record que el grup [Català Sempre](#) li dedicà el 2015 en ocasió de complir 85 anys i, tot seguit, l'entrevista que li va fer el canal de televisió del diari El Punt Avui.

Albert Jané i Riera, escriptor, lingüista, divulgador, traductor, corrector i, malgrat que ell no ho diria, promotor o animador cultural, va néixer a Barcelona el 13 d'agost de 1930. A Catalunya, la collita del 1930 va donar personatges de pes: per dir-ne només alguns, recordarem Jordi Pujol, Albert Manent, Joaquim Maluquer i Sostres, Jordi Solé Tura, Joaquim Molas o Maria Àngels Anglada. A aquest inventari de personatges públics encara n'hem d'afegir un de no tan conegut, el del promotor i animador de [Català Sempre](#), Josep M. Borrull. Felicitem els vius i recordem els que ja van deixar la feina feta.

En ocasió del 85è aniversari d'Albert Jané, en aquesta Lletra de [Català Sempre](#) sentim el goig de fer un acte de justícia amb l'agraïment públic i sincer per la [seva vasta obra](#) i el seu exemple personal i cívic: a partir d'un treball teòric i de divulgació, però també de creació i recreació, i amb un magisteri constant i prudent, Albert Jané ha contribuït sense gaire soroll al manteniment i la consolidació d'un bon ús del català.

La seva trajectòria personal, gramatical i literària pot ser consultada a [internet](#) i, per tant, no allarguem aquesta felicitació sinó amb un desig de llarga vida, salut i encara més encerts professionals. Per molts anys, mestre i amic Jané!

Entrevista a El Punt Avui Televisió - [22 febrer 2017](#)

“Cavall Fort va néixer amb una voluntat de servei”

Una vida lligada al còmic en català

Albert Jané serà guardonat amb el I Premi Especial del Jurat dels premis Martí Gasull, organitzats per la Plataforma per la Llengua, per la seva fidelitat a la llengua catalana. En concret, per la seva tasca al capdavant de la revista infantil i juvenil *Cavall Fort*, de la qual va ser director durant divuit anys.

‘Cavall Fort’ neix el 1961 i vostè hi comença a treballar el 1963. Com entra a la revista?

Durant el primer any i mig, la revista va funcionar d'una manera una mica precària fins que van necessitar algú que s'hi dediqués completament. Així és com hi vaig arribar.

Quan vostè hi entra, es comença a apostar fort per la traducció, en concret per la dels còmics. Com és, això?

En aquella època, el còmic generava rebuig als pedagogs, però nosaltres enteníem que la literatura infantil havia de contenir una part de còmic. Com que aquí no hi havia gaire material, el vam anar a buscar a l'estranger i vam començar a comprar historietes, per exemple, a la revista *Spirou*.

Quins eren els criteris per decidir publicar un còmic o un altre a la revista?

El còmic francobelga com el de la revista *Spirou* no tenia aspectes negatius com ara la violència i encaixaven molt amb el tarannà d'aquí. Per exemple, *La patrulla dels castors* estava protagonitzat per un grup d'escoltes. Cal recordar que en aquell moment a Catalunya l'escoltisme tenia un paper molt important.

En el cas del còmic, hi ha unes pautes molt clares i un espai limitat. Això li representava una dificultat afegida?

El text s'ha d'adequar perfectament a la imatge. En el còmic, de vegades, hi ha jocs de paraules que no tenen traducció i és aquí on t'has d'inventar alguna alternativa més neutra. Si ho penses bé i no hi estalvies temps, en el norantacinc per cent dels casos trobes una solució adequada.

En aquells primers anys, fins a quin punt eren conscients de la importància de la revista i del servei que feien a la llengua catalana?

La revista va néixer amb una voluntat de servei. En aquella època, els nens i nenes no tenien revistes escrites per a ells en català. Així, la nostra voluntat era posar remei a aquest dèficit; volíem que els infants tinguessin la seva pròpia revista. Més de cinquanta anys després, encara pensem que el format paper continua sent totalment necessari.

Vostè també ha traduït per televisió ‘Els barrufets’. Què li va suposar?

Em va suposar anar a dormir a les cinc de la matinada, perquè eren d'un dia per l'altre i en fèiem dos a la setmana. Però no era cap problema, perquè soc ocell de nit.

Quina és la situació actual del còmic? Sempre tindrem un punt de nostàlgia en recordar com es cuidava abans.

El còmic en català va viure el seu moment dolç al voltant dels anys noranta, ja que hi havia moltes editorials com ara Joventut, Grijalbo, Barcanova i Casals

que n'editaven i tenien una gran sortida. Ara, no sé per què, ha disminuït una mica.

Per a vostè, què és el més important a l'hora de traduir?

Sobretot, s'ha de pensar en la pròpia llengua, en el que diries en aquell moment si a tu et passés allò que volies traduir.

El preocupa la situació del català avui dia?

Soc optimista, però alhora estic preocupat. La situació actual del català és complexa, vivim en uns moments de grans canvis pel que fa a la llengua, amb alguns elements que em priven de fer un diagnòstic massa general. Però espero que, quan aconseguim la independència del nostre país, la situació del català canviï.

Vegeu també [“L'homenot Albert Jané”](#), de Jordi Llavina (*Núvol*, 21/02/2017)

3 Sinonímies indesitjables: ‘abocar’, ‘vessar’ i ‘bolcar’

Albert Pla Nualart

Ara, 11/02/2017

http://llegim.ara.cat/opinio/Sinonimies-indesitjables-abocar-vessar-bolcar_0_1740425989.html

Algun cop ja he subratllat la importància de distingir entre *abocar* i *vessar*. Una distinció que, tot i que hauria de tenir rellevància penal, alguns mitjans en català encara ignoren quan, en una mateixa notícia, alternen els termes *abocament il·legal* i *vessament il·legal* com si fossin sinònims. Ens ha empès a aquesta falsa sinonímia el fet que tinguin un únic equivalent en castellà: *vertido*. I és que *vertido* ve de *verter*, i *verter* tant pot implicar involuntarietat (com *vessar*) com voluntarietat (com *abocar*).

Fent sinònims *abocament* i *vessament* empobrim la llengua i perdem una distinció que sí que fan altres llengües. L'anglès, per exemple, per a l'acció voluntària té *dumping* i per a la involuntària *spill* o *spillage*. Tant l'abocament com el vessament de matèries tòxiques poden ser castigats, però no hi ha dubte que l'abocament, en la mesura que és una acció deliberada, comporta un agreujant.

És una raó semblant la que fa que l'Optimot i el Termcat ens adverteixin que quan copiem la informació continguda en un ordinador a un altre suport digital no *bolquem dades* sinó que *aboquem dades*: fem un *abocament de dades* i no

pas una *bolcada* (o *bolcatge*) de dades. Novament, el castellà *volcar* tant pot comportar la voluntarietat del nostre *abocar* com la involuntarietat del nostre *bolcar*. En aquest cas l'anglès també fa *dump*, que a més de ser una acció lliure i deliberada també expressa la idea d'abocar a l'engròs, sense mirar prim. Una mica el que passa als abocadors.

El cert, però, és que ja sigui per interferència o proximitat semàntica també ens trobem, sobretot a partir del segle XX, que alguns autors fan servir *bolcar* en el sentit del *volcar* que pressuposa voluntarietat. Es tracta d'usos no normatius amb una sola excepció (ja recollida al DIEC2): el *bolcar-se* (sinònim d'*abocar-se*) que vol dir "lliurar-se totalment a alguna acció". Per expressar aquesta idea –com ja vaig dir en un altre *tast*–, em continua semblant més genuí i idiomàtic *abocar-se*.

Vegeu també, del mateix autor, "[El meu fill porta tres dies engripat](#)" (*Ara*, 28/01/2017) i "[La rellevant frontera entre genuïtat i influència forana](#)" (*Ara*, 20/01/2017)

4 Com s'apliquen els canvis ortogràfics en els mitjans de comunicació

Magí Camps

La Vanguardia, 07/02/2017

<http://www.lavanguardia.com/cultura/letra-pequena/20170207/413989121302/ortografia-gramatica-catala-iec.html>

El dia 1 de gener, gairebé tots els mitjans de comunicació en català de Catalunya, les Balears i el País Valencià van aplicar les noves normes ortogràfiques alhora. La decisió va ser fruit d'un acord amb l'IEC, arran de la petició de la Secció Filològica de fer-ho tots a la vegada per enviar un missatge d'unitat ortogràfica als lectors i telespectadors.

Una nova gramàtica i una reforma ortogràfica suposen canvis de gran envergadura en qualsevol llengua, i els mitjans s'hi van encarar amb un esforç addicional a la tasca diària que comporta la correcció de textos i les traduccions en el cas dels diaris bilingües.

A l'agost, quan es va fer la proposta, els mitjans vam demanar un temps prudencial, especialment els que, com *La Vanguardia*, treballem de base amb un traductor automàtic per elaborar les dues versions. La data de l'1 de gener ens

va semblar prou significativa i prou llunyana com per arribar-hi amb tot a punt per a l'estrena ortogràfica.

LucySoftware, l'empresa que gestiona el programa de traducció automàtica que fem servir, es va posar les piles i el 16 de desembre ens lliurava una primera versió amb els canvis més significatius. Encara teníem quinze dies, amb les festes pel mig, per acabar de greixar la màquina. No era una actualització, sinó dues, atès que traduïm de castellà a català i de català a castellà.

El segon software és el que s'ha vist més modificat. De castellà a català n'hi ha hagut prou de canviar les grafies d'arribada, com ara *adiós* > *adéu*, per *adiós* > *adeu*. En la direcció contrària, amb la desaparició d'una bona colla de diacrítics, les ambigüitats s'han multiplicat i ha calgut afegir més informació de context perquè la traducció sigui més precisa. És per això que hem decidit d'indultar l'accent diacrític d'ós, que produïa alguns casos de confusió amb l'os. L'equip d'Edició hi va treballar de valent i avui, més d'un mes després, podem dir que l'eina funciona pràcticament tan bé com abans de la reforma. A més, és una gran ajuda a l'hora d'aplicar les noves grafies.

5 Marededéussenyor, com està el món!

Sico Fons

La Veu del País Valencià, 25/01/2017

<http://opinions.laveupv.com/sico-fons/blog/marededeussenyor-com-esta-el-mon>

Marededéussenyor, com està el món! L'altre dia, tot estant comprant a Mercadona, se m'acosta, sobtadament, una simpàtica i amable treballadora i em diu, "Tinc una 'merluza' molt bona i molt barata. Te'n pose?". Jo em vaig quedar tot sorprès mirant-la, de fit a fit, i primer que res no em vaig poder estar de pensar en l'accepció de "borratxera etílica" que també té eixa paraula en castellà, i després, per allò de les bones formes i per no tindre ganes de posar en evidència la ignorància de ningú, li vaig contestar amb tota la cortesia del món: "No, gràcies".

Però això no és res, perquè un altre dia, en el mateix supermercat, vaig ser jo qui em vaig acostar a la secció de peixos i altres animallets marins, i li vaig demanar a un altre simpàtic i amable pescater, "Tens llobarros?". El xicot em va mirar com si haguera vist una aparició de l'altre món, i em va contestar, "Que si tinc què?".

“Llobarros”, vaig respondre jo amb calma i quasi alegria.

“Què vols dir, ‘pescadilles’?”, em va fer ell fent cara d'intentar resoldre una complexa operació matemàtica. “No. Vull dir, llobarros”, jo que li conteste amb cortesia.

“Salmonetes?”. “Salmo què?”, li vaig dir jo, ara tot consirós. Vaig dirigir la meua mirada en direcció que m'indicava el dit de l'empleat i hi vaig veure molls. Quina imaginació té alguna gent!

En aquell moment vaig creure albirar una lleu lluïssor de suor al front del peixater. Era com una goteta tímida i poruga que maldava per davallar cap a una destinació millor.

Ell va mirar per tota la parada tot confús com si buscara la cartera i, de sobte, va dir, “Lubines!”.

Jo vaig pensar si coneixeria el significat de paraules com “borinot”, “moniato” o “albercoc cisteller” i li vaig respondre exhibint el millor dels meus somriures, “Sí, crec que els nostres veïns castellans ho diuen així. És que els castellans són molt ‘raros’ per a parlar”.

El xicon, alleujat, va agafar el peix que jo hi vaig triar i me'l va netejar amb diligència.

Quan me'l va lliurar, encara li vaig dir jo tot encuriós: “De veres no has sentit mai la paraula ‘llobarro’?” Ell va fer cara de jugador de pòquer a punt d'amollar un “farol” i em va contestar: “Sí, clar, ‘robollo’. El que passa és que no me'n recordava”.

Jo, contenint-me la rialla, vaig pensar en quina cara faria el jove si li posava el llobarro damunt del cap com un barret i me'n vaig anar sense dir res més.

¿Però com és possible, em pregunte jo tot tafaer, que persones valenciano-parlants que venen i netegen el peix, no coneguen els seus noms en la nostra llengua? Jo crec que això és indispensable, no? Ni tan sols tenen ara l'excusa que estem en estiu, quan s'ompli tot Mercadona de madrilenys com si foren “los Tercios de Flandes” a punt d'ocupar la ciutat de Breda, i han de parlar, contínuament, en la llengua de l'Imperi per tal que no s'ofenga cap respectable habitant de la ciutat de l'arboç i caiga tot fulminat al sòl (vaja, no és mala idea!).

I una altra anècdota curiosa; un altre dia, vaig sol·licitar a una altra simpàtica i amable dependent de Mercadona, que em traduïra el significat d'una enigmàtica bossa que subjectava jo amb la mà en la secció de verdures congelades. La bossa en qüestió tenia dues paraules estranyíssimes per a mi: “Judía plana”.

Quan em va dir que allò eren bajoques, em vaig quedar amb cara de bajoca. “Però què han de vore les dones jueves amb les bajoques?”. “Ai, jo què sé, xe”, va replicar ella llevant importància a l’assumpte, “Ho diuen aixina i en pau. És que els castellans són molt ‘raros’ per a parlar”.

Jo li vaig donar la raó amb convicció i vaig dipositar la bossa de “jueves o semites planes” a la cistella. Au!

Marededéussenyor, com està el món!

Aquest article va suscitar dos missatges a la llista [Migjorn](#) de llengua catalana, que reproduïm tot seguit:

[1] Jo tenia un company de faena (ja va faltar, el pobre, fa molt de temps) que era pescador, d’eixos que s’alcen a les 4 del matí per a anar-se’n a pescar. L’afició que tenia a la pesca era, per a mi, exagerada, semblava més aïna una obsessió. Anava a pescar a diversos llocs i sovint s’embarcava i se n’anava mar endins. El meu company era de la ciutat de València, del barri de Russafa, però parlava castellà. Tota la seua família ho feia (vaig conèixer una germana seua). El meu amic estava, diguem-ho així, especialitzat en pescar llobarros. Ell, com t’he dit, parlava castellà però sempre deia “llobarro”. Jo, de fet, coneixia el peix (ell em va ensenyar diverses voltes els que havia pescat) i coneixia la paraula *llobarro*, però no tenia ni idea que en castellà tenia el nom de “lubina”. Els llobarros que pescava el meu amic eren, no cal dir-ho, salvatges (parle dels anys 70 i 80 del segle passat). Un bon dia varen començar a criar llobarros en piscifactories i vàrem començar a veure’n en Mercadona en quantitats notables i sempre amb el rètol “lubina”. A partir d’eixe moment molta gent que no coneixia eixe peix, que no l’havia vist mai, va començar a conèixer’l i a dir-li “lubina” (el que veia escrit). La meua dona, que parla valencià, a voltes em parla de “lubines” i jo, que sóc un pesat, li dic que es diuen “llobarros”. Ja veus, hem passat de valencians de parla castellana que deien “llobarros” a valencians de parla valenciana que diuen “lubines”. Així va el món, amic Sico. Almenys el nostre trosset de món.

Cal aclarir que “llobarro” significa “llop gran” com “camarra” significa “cama gran”. I cal dir que la paraula “lubina” deriva del llatí *lupus*. El llobarro és un peix molt voraç, una mena de llop de la mar. —**Eugeni S. Reig (València)**

[2] Seguim amb el lluç i son cosí el llucet...

L’Elx de la primeria del segle XX tenia 27.000 habitants. Ara en som 230.000!

Conten que l’alcalde d’Elx no sabia parlar castellà però que ho havia de fer quan anava a Alacant. Alacant, a 20 km. cap al vent de Provença (nord-est) te-

nia una burgesia ja molt castellanitzada, mentre Elx era pràcticament monolingüe en valencià en totes les seues classes socials.

Vet aquí una de les cançons més populars d'Elx des de fa quatre generacions. He trobat un enregistrament a la internet cantat per una fadrina elxana de 19 anys el 2008. Miriam Gelardo Estañ! Ai, les grafies castellanques dels nostres cognoms!

M'ha sobtat veure que canta "le digué" cosa inusual en la parla elxana però bastant estesa en el parlar de Guardamar veí (*le* per *li*), de clara influència castellana. Observareu com fa caure "r"; unes vegades les introdueix, i unes altres les fa gairebé imperceptibles. Elx està envoltat de poblacions que la perden i les generacions més ancianes també en perden més. La reintroducció deu tenir poc més d'un segle per la meua pròpia experiència i l'estat actual.

Es tracta d'un "suçoit". L'alcalde d'Elx demana un lluç i el cambrer alacantí li du un quinqué (una *lús* o *luz*).

Enregistrament: <http://www.canpop.resolt.net/fitxa.php?id=53>

—Joan-Carles Martí i Casanova (Elx/Guardamar)

6 El nom no fa la cosa

Josep Lacreu

Blog *Pren la paraula*, 10/02/2017

<http://red.levante-emv.com/joseplacreu/2017/02/10/el-nom-no-fa-la-cosa/>

Hi ha certes qüestions que alcen verdaderes passions entre els valencians, i el nom de la llengua n'és una, sens dubte. Probablement és perquè el nom de la llengua s'associa a la pròpia identitat com a poble. Però no necessàriament és així. Els anglesos, els nord-americans, els australians i molts altres pobles compartixen una llengua, però tenen identitats diferenciades; i al contrari: els suïssos, presos en conjunt, tenen diverses llengües i, alhora, una identitat nacional compartida. El tema és delicat i suscita reaccions vehements. És normal. O, si més no, comprensible. Però la passió no ens hauria d'impedir mai que puguem tractar este o qualsevol altre tema amb racionalitat i ponderació. Jo, almenys, no em resigno a pensar que els valencians siguem incapaços d'abordar civilitzadament qualsevol qüestió lingüística, per conflictiva que haja pogut ser en algun moment. I, amb eixe voluntarisme i no sé si ingenu afany, voldria proposar-los en primer lloc una excursió. Perquè confronten, primer que res, les idees preconcebudes que puguen tindre sobre la llengua amb la realitat. Les opinions

s'han de sostindre amb coneixement de causa; no podem proferir asseveracions sense que estiguen suficientment fonamentades en la realitat lingüística actual i en la història de la llengua. Els suggerisc, per tant, com a exercici desinhibidor de prejudis, que es desplacen a Sant Rafel del Riu, municipi valencià situat en el límit septentrional de la nostra Comunitat, i que passegen tranquil·lament pels carrers, escoltant la gent; després, prossegueixquen la ruta per la carretera TV-3319 durant set quilòmetres fins a arribar a la Sénia, municipi de Catalunya, i facen la mateixa operació: deambulen pels carrers sense pressa i parlen amb la gent. Si ho fan, els assegure que no percebran cap diferència lingüística entre el parlar d'un poble i de l'altre. I en el cas que en troben alguna, de segur que també seran capaços de detectar diferències entre el parlar de Guadassuar i el d'Alzira. Però ni a Alzira es parla una llengua diferent de la de Guadassuar ni a Sant Rafel del Riu tampoc es parla una llengua distinta de la que es parla a la Sénia. No té sentit obstinar-se a negar les evidències.

Una altra cosa és el nom de la llengua, d'eixa llengua que es parla en la Comunitat Valenciana, sí, i també a Catalunya, les Illes Balears, la franja oriental d'Aragó, el departament francès dels Pirineus Orientals i la ciutat sarda de l'Alguer. Nosaltres, els valencians, tradicionalment li hem dit *valencià*. Així és com se l'anomena, per exemple, en el *Tirant lo Blanch*: «en lo present tractat per mi posats per inadvertència e pus verdaderament ignorància, me atreviré expondre no solament de lengua anglesa en portoguesa, mas encara de portoguesa en vulgar valenciana, per ço que la nació d'on yo só natural se'n puxa alegrar e molt ajudar per los tants e tan insignes actes com hi són». I també és denominada de la mateixa manera, amb l'apel·latiu de *valencià*, en molts altres textos que no és possible reproduir ací perquè si no la llista es faria interminable. Però, alhora, també hi ha nombroses referències històriques en què s'utilitza la denominació de *català* per a designar la llengua dels valencians. Per citar un text de mostra, reproduiré a continuació un fragment de la *Crónica de la ínclita y coronada ciudad y Reino de Valencia* de Martí de Viciana: «En Orihuela e su tierra siempre se ha guardado la lengua catalana, porque en la conquista se pobló más de catalanes que de otras naciones, de los que heredaron la lengua» (1563).

Tant una denominació com l'altra alternen amb assiduitat al llarg del temps. I a vegades encara s'han fet servir altres noms més o menys curiosos per a referir-nos-hi, com *llemosí*, que entre altres feia servir Constantí Llobart apel·lant a l'antiga llengua dels trobadors; o *bacavés*, enginyós acrònim ideat per Nicolau Primitiu format amb les primeres síl·labes de *balear*, *català* i *valencià*. Eren fór-

mules amb què s'intentava conjuminar un sentiment d'unitat lingüística i, alhora, un respecte per la diversitat particularista de les nostres terres. Totes estes referències nominals s'han de situar, és clar, en un context històric determinat. Inicialment, les llengües solien designar-se amb els gentilicis dels territoris on es parlaven. La supremacia econòmica i cultural de la ciutat de València respecte a la de Barcelona durant el segle XV va propiciar l'extensió de l'ús de la denominació de *valencià* per a referir-se a la llengua pròpia. Però prendre estes referències amb un valor d'identitat lingüística diferenciada respecte al català no té consistència. Si algú tenia la percepció que parlava una llengua diferent de la dels veïns del nord –i podrien reportar-se textos que apunten en esta direcció–, no passa de ser el reflex d'un sentiment d'autoafirmació. Però una cosa són els sentiments, i una altra, de ben diferent, la filologia. Així era abans i així és ara.

El cas és que, siga per la raó que siga, entre els valencians tenim una forta tradició d'anomenar *valencià* a la nostra llengua. I és ben legítim anomenar-la així. L'Acadèmia Valenciana de la Llengua, de fet, avala plenament la validesa d'esta denominació, i també la de *català*, per descomptat que sí. Dóna les dos denominacions com a equivalents, com no pot ser d'una altra manera. I l'Institut d'Estudis Catalans, exactament igual. En l'accepció 2.6 del seu diccionari definix *valencià* de la manera següent: «Al País Valencià, llengua catalana». Filològicament, per tant, es mire com es mire, són denominacions totalment compatibles. No passa res si nosaltres li diem *valencià* i uns altres li diuen *català*. I no som un cas insòlit, ni de bon tros, per esta dualitat onomàstica. En el nostre entorn més immediat, les denominacions de *castellà* i *espanyol* alternen amb absoluta normalitat en tots els àmbits. El *neerlandés* també és conegut com a *holandés* i com a *flamenc*; el *finés* rep igualment el nom de *finlandés*; el *moldau* és el nom amb què es designa el *romanés* en la república de Moldàvia; el *serbi* i el *croat* són noms diferents de la mateixa llengua, que en un altre temps, quan formaven part de l'antiga Iugoslàvia i mantenien una voluntat de confluència, es denominava *serbocroat* o *croataserbi*.

En el pla jurídic, l'Estatut d'Autonomia determina que el nom oficial de la nostra llengua és *valencià*. L'Acadèmia Valenciana de la Llengua, per la seua banda, ha definit exactament l'abast filològic que cal atribuir a esta denominació. Estes referències haurien de constituir un punt de partida per a articular un consens social al voltant de la llengua sobre unes bases sòlides i racionals. Els enfrontaments ens debiliten. I l'important, ara, per a tots els que estimem el valencià, és saber què en volem fer.

Vegeu també, del mateix autor, [“Un clau en trau un altre”](#) (17/02/2017). I els articles publicats a *VilaWeb* [“Les Corts Valencianes refusen de considerar ‘català’ i ‘valencià’ dues llengües separades”](#) (08/02/2017), [“El president del PP de València rebutja els atacs del seu partit a la llengua”](#) (06/02/2017) i [Josep Nadal: ‘El PP vol tornar a les velles baralles lingüístiques per desviar l’atenció dels problemes reals’](#) (entrevista de Josep Rexach Fumanya, 07/02/2017) i l’entrevista de Vicent Boscà i Teresa Ciges a Ramon Ferrer, president de l’AVL: [“La llengua no pot ser objecte de discussió com en el passat”](#) (Saó, 10/02/2017).

7 Jo en dic llom, però l’àvia en deia llomillo

Maria Cucurull @mariacucurull

Lliure i Millor, 07/11/2016

<http://lliureimillor.cat/2016/11/07/jo-en-dic-llom-pero-lavia-en-deia-llomillo-per-maria-cucurull/>

Sóc dels 80 i encara recordo quan l’àvia em venia a buscar als *padres* i em duia per sorpresa un *xocobollo* o coca amb sucre acompanyada d’una petita rajola de xocolata que es partia en quatre preses. A l’àvia li encantava diftongar i em preguntava com havia anat l’assaig de *teiatro*. També deia força barbarismes com ara *busson* i *lejía*; però, en canvi, eren poques les incorreccions gramaticals que feia: mai no es va oblidar ni un sol pronom feble! Un altre dels trets que més recordo era l’acabament de les paraules amb l’oclusiva dental sorda, saludava amb èmfasi la meva amiga *Pilart* a la sortida de *col·lègit*. I deia *quina traüt!*, perquè l’aldarull dels nens i la *saragata* de cotxes l’eixordaven.

L’àvia, que cada setmana anava a la perruqueria, ens explicava que li posaven *plis*, i una vegada el mes es feia la *tintura*. A nosaltres ens pentinava amb un recollit que ens tibava molt fort els cabells cap enrere. «Vine, que *t’escarpiré*», ens deia. I si calia hi tirava un bon raig de colònia perquè encara fes més pressió; la intenció era que féssim *patxoca*. Per anar cap a *col·lègit* ens tapava de manera exagerada: dúiem *passamuntanyes* i uns *tabardus* ben *dobles*. «Fa un aire que *emmetzina!*», avisava l’àvia, i encara ens embolicava més, amb una bufanda d’aquelles fetes amb ganxet d’aquella llana que picava.

Arribàvem amb els genolls pelats i si calia ens hi posaven *mercromina*. Tornàvem suats i *amerats* de saltar a corda; però si pintàvem amb unes ceres que anomenàvem *dacs*, quedàvem ben *envescats*. Dels colors de fusta en dèiem *pins* i quan tocava recollir quedava tot ben desat en un *plumiert* (un altre cop

pronunciat amb l'oclusiva dental sorda final, ben marcada, ben marcada) amb molts *departaments*.

Quan anàvem de colònies, a la llista d'indispensables mai no hi faltava el *cangur*, el que ara en diem impermeable, i també calia dur una *lot*, *vambes*, *xiruques* i unes *càmping*. De les llanternes en dèiem *lot* per la marca que havia registrat l'empresa barcelonina Ràdio-Lot. De fet, el fundador es va inspirar en el personatge bíblic Lot, que segurament us sonarà perquè conta el Gènesi que la seva dona es va convertir en una estàtua de sal en veure la destrucció de Sodoma i Gomorra. El mateix passa amb les *vambes* i les *xiruques*, ja que també provenen d'una marca.

Les excursions es feien amb una carmanyola de ferro que pesava com un ase mort i a dins sempre hi havia el *tall*, que solia ser *llomillo* arrebossat fred, perquè l'havien fet al *dematí*. Als més lents sempre ens tocaven el crostó: «No facis el *ganso*, no siguis *cançonera*, prou de fer el *ronso*, fes via!»

Quan ens barallàvem entre germans sempre fèiem servir amb total normalitat els insults *xup*, *ruc*, i quan pujàvem una mica més el to... *tros d'ase* o *somera*! Era l'època de llegir *tebeos* i jugar a *caniques*. Els que estaven a la moda duïen *suèter*, camises amb *buates* i anaven amb *xupes de cuir*. Eren els 80!

Avui moltes d'aquestes paraules ja no se senten, sigui perquè hi ha coses que han canviat, sigui perquè anem empobrint el nostre vocabulari. Però és una llàstima que anem perdent un llençol a cada bugada perquè darrere de cada paraula hi ha una història, la seva etimologia, com es va formar... i també hi ha la nostra història, el quan i el per què la vam utilitzar. És per això que de vegades les paraules ens evocuen records, ens transporten a temps passats. Les paraules ens permeten pensar, recordar, dissenyar, imaginar, somniar, viure i crear. Només podem ser el que som capaços d'expressar. Com va dir Joan Fuster, «Pensem i sentim en la mesura en què ens ho permet la nostra llengua».

Potser només és una sensació però crec que actualment hi ha cert rebuig a aprendre nous mots, sovint noto certa animadversió a omplir la llengua de sinònims i és una llàstima que l'anem simplificant i l'anem empobrint. Recordo la nit que em vaig enamorar, tinc molt present el moment en què ell va dir-me allò de «M'has deixat *compungit*, *corsecat* i *esmaperdut*». Eren tres adjectius seguits, divertits i de manera espontània. Llavors me'n vaig adonar... jo volia una vida plena de paraules amb significat, sinònims i adjectius valoratius. L'àvia en diria *festejar*, naltros en vam dir començar a *sortir junts*.

8 Tintín al país dels gitanos

Joan-Daniel Bezsonoff

El Temps, 21/02/2017

<http://eltemps.cat/tintin-al-pais-dels-gitanos/>

Els gitanos catalans de França. Llengua, cultura i itineraris de la gran diàspora

Eugeni Casanova Solanes

Pagès Editors. Lleida, novembre 2016

El lector d'aquesta revista deu recordar l'apocalíptic *Viatge a les entranyes de la llengua catalana* que Eugeni Casanova va publicar fa uns deu anys. De llavors ençà he seguit amb interès la trajectòria d'aquest Tintín lleidatà. Amb ell vaig viatjar metafòricament al Transsiberià i a les poblacions de l'antic Ríu de Oro. Va escriure una història dels jueus amagats als Països Catalans. Una obra important, realment. Acaba de publicar el seu millor llibre, un gran llibre, tota una catedral dedicada a la nova Alguer: els gitanos catalans de França.

Tothom ha sentit a parlar més o menys dels gitanos de Sant Jaume a Perpinyà i de l'anècdota simpàtica de les comunitats gitanes escampades per tota la geografia occitana. Abans d'emprendre aquest viatge tan llarg, Eugeni Casanova ha endrapat un centenar de llibres sobre els gitanos. L'autor sap tantes llengües com ells, però és per damunt de tot un aventurer de la coneixença. Ha llegit Frederic Mistral i els seus deixebles de l'escola d'Avinyó, els doctors

germànics, els savis francesos, els universitaris anglesos, els escrits dels quals tradueix proposant-ne la versió original al final del volum.

Ha visitat totes les poblacions importants d'Occitània sense prejudicis. Ha enraonat amb els gitanos amb passió i paciència, humor i sobretot la seua humanitat profunda. Sabent retrobar la història a través dels mites, amb una gran audàcia intel·lectual a l'hora de formular hipòtesis noves, Eugeni Casanova ha reconstituït d'una manera plausible l'odissea dels gitanos. Si he entès bé la demostració del mestre, uns grups de protogitanos van deixar l'Índia al segle X i es van anar instal·lant a Pèrsia i Armènia. Amb els segles passaren la mar i arribaren a l'Europa oriental abans de propagar-se per l'Europa occidental cap al segle XV. Gràcies a aquesta recerca apassionant i apassionada, descobrim la figura del "gran i afamat senyor duc André de Petit Egipte" (pàgina 55).

Com els seus amics gitanos, l'autor travessa volant les fronteres i salta de segle en segle. Amb el descobriment d'un dialecte a base lleidatana mentre la quasi totalitat dels gitanos catalans parlen un dialecte arrelat a Perpinyà tot i que es diferencia del català rossellonès, la gran aportació de la tesi és la cronologia dels fets. Segons l'autor, molts gitanos van fugir de l'Empordà a la fi del segle XVIII abans de passar per Perpinyà i d'escampar-se per tot França. Casanova ho demostra amb claredat basant-se en la documentació històrica i els relats orals. Malgrat el pes d'aquest volum, l'autor no s'avorreix i no ens avorreix mai perquè ha sabut realitzar el precepte de don Miguel de Unamuno: "Cuando me dicen de un hombre que habla como libros, contesto que prefiero los libros que hablan como hombres". Eugeni Casanova xerra amb la gent, entra a casa seua, fa el vermut. Respecta els gitanos, els estima, sap escoltar-los i reproduir llur parlar tan estrany i tan casolà alhora.

No puc ni vull revelar tota la substància d'aquest llibre meravellós, profundament humà, on visitem tot un món prohibit. Que el lector d'aquesta revista em permeti aquesta impertinència... Estic ben content que Eugeni Casanova no es dediqui pas a la novel·la perquè, amb un col·lega com ell, podria plegar veles i anar a plantar cols a l'hort del padrí.

Vegeu també ["Els gitanos catalans de França: la descoberta d'un dialecte desconegut del català"](#). Vídeo íntegre de la presentació del llibre d'Eugeni Casanova amb dades i anècdotes de la seva investigació (*VilaWeb*, 24/02/2017) i l'entrevista a Eugeni Casanova que reproduïem a l'**InfoMigjorn** 1.317: ["Els gitanos de París, a parlar català, li diuen parlar gitano"](#) (14/02/2017).

9 Tots els dubtes: pronoms (i 12)

Rudolf Ortega @Rudolf_Ortega

[Tots els dubtes. Una gramàtica del català a l'abast](#) (Barcelona: RBA La Magrana, 2014)

Pronoms per a persona o lloc | RELATIUS QUI I ON

Usarem el pronom relatiu *qui* sempre que ens referim a persones, en singular o plural indistintament, i sempre, també, darrere de preposició: *La dona de qui et parlo és molt intel·ligent. El treballador a qui van donar el dia lliure se'n va anar a la platja. Els nois en qui penso no són bones persones.* En cap cas no podem fer servir el pronom *qui* per realitzar la funció de subjecte dins l'oració adjectiva, com de vegades es veu escrit; no és doncs *la noia qui vindrà demà és molt bonica*, sinó *la noia que vindrà demà és molt bonica*.

Farem servir el pronom *on* amb els mateixos usos que *en què* i *en el qual*, però sempre referint-nos a un lloc físic. Per tant, no és correcte dir que *les idees on et bases són absurdes*, però sí que *el cotxe on van trobar el cadàver era el meu*.

Relatiu en perill | RELATIU COSA QUE

Així com entre els pronoms febles de tercera persona n'hi ha un, *ho*, que anomenem pronom neutre perquè es refereix a un concepte o una idea previs, i per tant no pas a persones, també hi ha un pronom de relatiu que fa una funció semblant. No és però només un relatiu *que* tot sol, sinó que l'hem de precedir de la paraula *cosa*: *El govern tirarà endavant la reforma de les pensions, cosa que no ha agradat als sindicats.* I també, com una alternativa una mica més complexa, podem optar per *la qual cosa*: *Els sindicats ja han convocat mobilitzacions, la qual cosa no ha agradat a la patronal.* Totes dues fórmules són igual de vàlides.

Aquest pronom, doncs, és una mica més elaborat que un mer pronom de relatiu pelat, i sembla que per això carrega amb un cert descrèdit com a fórmula presumptament culta i pedant. No és estrany —fixeu-vos-hi— trobar arreu el substantiu *fet* en lloc de *cosa*, i fins i tot la conversió de l'oració subordinada en coordinada tot recorrent al pronom fort *això*: *La patronal ja ha anunciat la presentació d'expedients de regulació, fet que no ha agradat al govern* (com si els fets fossin millors que les coses). *El govern es rumiarà la reforma de les pensions, i això ha agradat tant als sindicats com a la patronal* (aquí, el pronom de relatiu ja s'ha fet fonedís). Són opcions lògicament correctes que, malauradament, desplacen una fórmula genuïna prou funcional.

Antecedents invisibles | PRONOMS INTERROGATIUS

Hem dit diverses vegades que els pronoms al·ludeixen al que anomenem antecedent, i que és un element anterior que els atorga significat. Ara bé, de vegades desconeixem quin és aquest antecedent, i és aleshores quan fem uns pronoms, els interrogatius, senzillament per preguntar per ell. Dit d'una altra manera, l'antecedent ens el proporcionarà la resposta. Per exemple, en una novel·la d'intriga podem trobar la frase: *Qui va matar el majordom?*, on el pronom *qui* no té antecedent i el que fem, justament, és buscar-lo. Aquesta és sens dubte la pregunta fonamental per resoldre la intriga, però abans el detectiu n'haurà resolt d'altres: *Què ha fet servir com a arma? Quin era el mòbil del crim? Quantes vegades ho havia intentat? On s'ha produït l'assassinat? Quan ha tingut lloc? Com l'ha mort?* En tots els casos, encapçalem la pregunta amb un pronom interrogatiu, unes vegades invariable (*qui, què, on, quan, com*), i d'altres com un adjectiu fent la concordança (*quin, quant*).